

Τό λαϊκό κίνημα σάν φορέας άλλαγής

Του Μάριου Νικολινάκου

Στό άρθρο μου γιά τό λαϊκό κίνημα (Άντί, τεύχος 29.10.77) ό φίλος Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος μου έκανε τήν τιμή νά γράψει μιά πλατιά κριτική (Άντί, τεύχος 12.11.77). Δημοσιεύτηκαν και δύο κριτικά γράμματα μέχρι τώρα, του Φ.Χατζή (Άντί, τ. 12.11.77) και του Σ.Δ. (Άντί, 19.11.77). Η απάντηση στά δυό τελευταία γίνεται απόπειρα νά γίνει μέσα από τή γενική επιχειρηματολογία του σημερινού άρθρου. Χρειάζονται μόνο δυό παρατηρήσεις: μέ τό νά ένταχτώ στό ΠΑΣΟΚ δέν μεταπήδησα «από ένα πολιτικό σχήμα σ' άλλο» (Φ.Χατζής). Μετά τή μεταπολίτευση δέν έντάχθηκα οργανικά σέ κανένα κόμμα. Η τωρινή μου απόφαση νά ένταχθώ οργανικά στό ΠΑΣΟΚ είναι πρωτογενής, δέν αποτελεί «μεταπήδηση».

Η δεύτερη παρατήρηση αφορά τήν αναφορά στην «αλήθεια». «Η αλήθεια είναι πάντα επαναστατική» μέ διδάσκει ό Σ.Δ. Κι ό Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος μέ φρονιματίζει μέ τό στόμα του Ζάν Ζωρές: «Τό θάρρος είναι νά αναζητάς τήν αλήθεια και νά τή λές». Άλλά ποιά είναι ή αλήθεια, αντικειμενικά, χειροπιαστά; Μήπως τάχα τήν κατέχουν οι δυό επικριτές μου; Θά μου επιτραπεί νά παραπέμψω πάνω στό θέμα τής αλήθειας από επιστημολογική άποψη σ' ένα πρόσφατο άρθρο μου γιά τή μαρξιστική μέθοδο και τό μαρξισμό στόν «Οικονομικό Ταχυδρόμο» (τεύχος 10.11.77, σελ. 19). Τό πρώτο είναι έτσι πώς κι οι δυό επικριτές μου κατέχουν ή δέν κατέχουν τήν αλήθεια στόν ίδιο βαθμό πού τήν κατέχω ή δέν τήν κατέχω έγώ. Τό δεύτερο είναι πώς έγώ τούς άναγνώριζα τήν καλή πίστη πώς ψάχνουν νά τή βρούν και προσπαθώ μέ τή λογική και τά επιχειρήματα πού στηρίζονται σ' αυτή νά συζητήσω μαζί τους. Κι έχω τήν απαίτηση νά μου άναγνωρίζουν καλή πίστη κι αυτοί. Όταν λοιπόν ό Σ.Δ., πού του σέβομαι τήν άνωνυμία, λέει πώς ή άνάλυσή μου είναι «ψεύτικα και κουτοπόνηρα επιχειρήματα προεκλογικών συγκεντρώσεων», πώς μπορούμε νά συζητήσουμε; Δέν δέχομαι επίσης τόν απόηχο τής τελευταίας πρότασης του Ζάν Ζωρές, πού έμμεσα αποδέχεται ό Παπασπηλιόπουλος άπευθυνόμενος σέ μένα: «(τό θάρρος) είναι νά υπομένεις τό ψέμα πού περνάει μπροστά σου θριαμβεύοντας και νά μή γίνεσαι ή ήχώ του». Η πρόταση τούτη είναι ήθικολογία, δέν έχει καμιά αναλυτική αξία και προϋποθέτει γιά κείνον πού τή χρησιμοποιεί, όπως ό φίλος Παπασπηλιόπουλος, πώς ό ίδιος μέν κανείς τήν αλήθεια, πώς ό άλλος – στην περίπτωση αυτή έγώ – αποδέχεται τό ψέμα και γίνεται ή ήχώ του. Ίσως ό Παπασπηλιόπουλος δέν συνειδητοποίησε τό βεληνεκές και τίς διαστάσεις του νοήματος πού έχει τό απόσπασμα του Ζωρές και θά πρέπει νά τό άναγνωρίσει.

Τά όρια τής ανάλυσης

Θά επιχειρήσω νά ξεκαθαρίσω πιά κάτω μερικά θέματα πού θάζει ή κριτική του Παπασπηλιόπουλου, και τούτο γιατί άναγνωρίζω πώς ή άνάλυσή μου στό πρώτο άρθρο μπορεί νά πάσχει και από μερικότητα και από έλλειψεις. Θά ήθελα μόνο νά ξεκαθαρίσω από τήν αρχή κάτι βασικό πού ξεχωρίζει τόν τρόπο τής δικής μου σκέψης από τόν τρόπο πού σκέπτεται ό Παπασπηλιόπουλος. Όσον σέ τούτο βρίσκεται κι ένα μεγάλο μέρος από τούς λόγους τών διαφωνιών μας. Αναφέρομαι στά δυό απόσπασματα πού προτάσσει στό άρθρο του. Τό απόσπασμα του Ζάν Ζωρές θυμίζει τό ρητό πού μάς έγραφαν στόν πίνακα στό κατηχητικό, όταν ήμαστε μικροί. Μ' όλο τό σεβασμό πού πρέπει νά έχει κανείς σέ μιά προσωπικότητα κι έναν άγωνιστή, όπως ό Ζάν Ζωρές, τό απόσπασμα πού δημοσιεύεται είναι κενό από περιεχόμενο, ένας πομπώδης θερμπαλισμός, μιά μεταφυσική ήθικολογία, και τελικά είναι χρήσιμο ίσως γιά καθηγητές ή θεολόγους πού διδάσκουν νεοφώτιστους, όχι όμως

κατάλληλο γιά σοβαρή άνάλυση τής πολιτικής πράξης. Κατά τήν έκταση πού ή επιχειρηματολογία του Παπασπηλιόπουλου άνάγεται τελικά, άμεσα ή έμμεσα, σέ μεταφυσική, διαπιστώνω μιά βασική διαφορά μέ τό δικό μου τρόπο σκέψης, πού – τουλάχιστον από πρόθεση – επιδιώκει νά έχει άμεση αναφορά στην πράξη. Όσον αφορά τό απόσπασμα του Δημόκριτου, ή διαφορά μας μέ τόν Παπασπηλιόπουλο είναι ριζική. «Προτιμάω νά γνωρίζω τίς αιτίες τών πραγμάτων παρά νά καθίσω βασιλιάς στό θρόνο τής Περσίας». Δέν αποδέχομαι τή διαζευκτική αντιπαράθεση τών αιτιών τών πραγμάτων πρós τό θρόνο τών Περσών. Άνάμεσά τους ύπάρχει αιτιατή σχέση. Ξεκινώ από τή διατύπωση: «προτιμάω νά γνωρίζω τίς αιτίες τών πραγμάτων γιά νά καθίσω βασιλιάς στό θρόνο τής Περσίας». Αυτή είναι ή πεμπουσία τής επιστημονικής ανάλυσης. Κι όπως τό είπε ό Μάρξ, σημασία δέν έχει νά καταλάβουμε τόν κόσμο, αλλά νά τόν αλλάξουμε.

Θά πρέπει επίσης νά συμφωνήσουμε από τήν αρχή σέ δυό πράγματα. Πρώτα υποστηρίζεται πώς ή άνάλυσή μου αρχίζει από τό 1974, ενώ θά ήταν σωστή μιά άναγωγή στις εξελίξεις του 2ου παγκόσμιου πολέμου. Δέν διαφωνούμε. Η δική μου άνάλυση προϋποθέτει τούτο. Αναφέρομαι στην εποχή από τό 1974 και μετά επειδή θέλω νά συγκεντρώσω τήν προσοχή μου στις πιό πρόσφατες εξελίξεις. Μετά, θάζει ό Παπασπηλιόπουλος, μέ άφορμή τήν αναφορά μου στην ΕΟΚ, όλόκληρη σειρά από έρωτήματα γιά τό μοντέλο ανάπτυξης, πού σάν πρόγραμμα γιά μιάν επιστημονική άνάλυση είναι και σωστά και αναγκαία, πού όμως, στό πλαίσιο τής ανάλυσης πού επιχειρήσα δέν είχαν κι ούτε μπορούσαν νά έχουν θέση. Η κριτική πάνω σέ ένα κείμενο έχει τουλάχιστον τρεις όψεις: πρώτα νά βρεί τίς λογικές άσυνέπειες, τά κενά, τίς παραλείψεις και τήν άσυνέχεια στά συμπεράσματα, άποδεχόμενη τίς βασικές υποθέσεις. Δεύτερο, νά μή δεχτεί τίς βασικές υποθέσεις, τό στόχο και τό πλαίσιο τής ανάλυσης, όποτε ή πρώτη άποψη είναι περιττή. Τρίτο, νά δείξει χώρους ανάλυσης πέρα από τό σκοπό πού υπηρετεί ένα κείμενο, συμπληρώνοντάς το. Τούτο τό τελευταίο, σέ τελευταία άνάλυση δέν είναι κριτική. Οι τρεις παραπάνω όψεις τής κριτικής πρέπει νά είναι ξεκάθαρες. Ό κριτικός πού άσκει κριτική πέρα από τό πλαίσιο πού καθορίζουν οι στόχοι του ίδιου του άρχικού κειμένου και τής ανάλυσης πού τούτο περιέχει, θρίσκεται σέ σύγχυση, ή κριτική του είναι τότε αναγκαστικά, τουλάχιστον μερικά, άστοχη ή άδικη.

Τό πρόβλημα τής επιστημονικής ακρίβειας

Θά συμφωνήσω μέ τό σημείο τής κριτικής πού αναφέρεται στόν όρο «μάζες» ή στους όρους «λαός» και «λαϊκοί άγώνες» ή «λαϊκό κίνημα». Άναγνωρίζω πώς στις έννοιες αυτές δέν έδωσα συγκεκριμένο περιεχόμενο. Στό βιβλίο μου «Αντίσταση κι Αντιπολίτευση, 1967 – 1974» (σελίδα 327) έγραφα: «Όσο ή έννοια «μάζες» γίνεται φετίχ και χρησιμοποιείται άδιαχώριστα, μπορεί νά γίνει επικίνδυνη. Έπικίνδυνη επειδή σέ τελευταία άνάλυση είναι άδεια από περιεχόμενο. Στην επαναστατική πράξη σέ μιά συγκεκριμένη κατάσταση, τά έκάστοτε ουσιαστικά μέρη του όρου «μάζες», μεταβάλλονται, επειδή νέες κοινωνικές ομάδες κινητοποιούνται σέ διαφορετικές καταστάσεις. Αυτό αφορά όπότσο τήν έκάστοτε ειδική κατάσταση, σ' ένα γενικό πλαίσιο μπορούν νά αναφερθούν οι θεμελιακές ενδιαφερόμενες κοινωνικές ομάδες, πού πρέπει νά θεωρούνται σάν ό διαρκής φορέας του κινήματος». Τά προβλήματα πού μαινούνε είναι: ποιές είναι οι κοινωνικές εκείνες ομάδες πού ζούν κάτω από μιά καταπίεση και έπομένως ζητούν μιάν άλλαγή, μιά κοινωνική άλλαγή; Είναι άλλο θέμα τί περιεχόμενο έχει ή κοινωνική τούτη άλλαγή σά στόχος. Παραπέρα, ποιό είναι τό συνδυαστικό στοιχείο άνάμεσα στις κοινωνικές αυτές ομάδες πού τίς κάνει νά συναντιώνται πολιτικά στό ίδιο επίπεδο; δίνεται σέ μιά από τίς ομάδες αυτές αντικειμενικά ένας πρωτοποριακός ρόλος πού καθορίζεται από τήν κοινωνική και οικονομική τους θέση ή ό κάθε φορά πρωτοποριακός ρόλος είναι συγκυριακός; Ποιά ή σχέση άνάμεσα στις κοινωνικές ομάδες και στους οργανωτικούς, κομματικούς φορείς;

Τάξεις και κόμματα

Είναι γνωστό πώς τήν πραγματικότητα τή συλλαμβάνουμε μέ πιό αναλυτικές έννοιες, όπως είναι ή έννοια τής «τάξης». Στό βιβλίο μου πού αναφέρθηκα πιά πάνω γίνεται ή προσπάθεια γιά μιάν άνάλυση τής ταξικής δομής τής χώρας μας (σελ. 186 έπ.). Έκεί γίνεται διάκριση άνάμεσα στην όλιγαρχία, τή μεγαλοαστική και τή μικροαστική τάξη σά συστατικά στοιχεία τής αστικής τάξης, τήν άγροτιά

καί τήν ἐργατική τάξη. "Ας δοῦμε ἄλλη μιά φορά ἐδῶ τούς πολιτικούς ἐκφραστὲς τῶν τάξεων αὐτῶν. Ἡ Νέα Δημοκρατία, ἡ Ἐθνική Παράταξη, οἱ Νεοφιλελεύθεροι καί ἡ ΕΔΗΚ ἐκφράζουν στό σύνολό τους τήν ἀστική τάξη μέ κάποιες ἀποχρώσεις. Τήν ἐργατική τάξη τήν ἐκφράζουν τό ΚΚΕ καί τό ΚΚΕ ἐς. Νομίζω πῶς οἱ ὑπόλοιποι ἐταῖροι τῆς Συμμαχίας δέν ἐκφράζουν ἀντικειμενικά τίποτα, μ' ὅλο πού, ἀπό πρόθεση, θά ἤθελαν νά ἐκφράζουν τούς ἐργαζόμενους. Τήν ἀγροτιά δέν τήν ἐκφράζει ἀντικειμενικά κανένα κόμμα, καί τοῦτο ἀποτελεῖ ἰδιομορφία τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου, μιά καί μέχρι τώρα ἡ ἀγροτιά ἀποτελοῦσε ἕνα σημαντικό κομμάτι τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ ἀγροτιά ἔβρισκε καί βρίσκει τόν ἐκφραστή της κάθε φορά περιστασιακά, ἀνάλογα μέ τίς ὑποσχέσεις καί τίς πραγματικές παροχές πού κάνει τό κάθε κόμμα. Τό ΠΑΣΟΚ ἐκφράζει ἀντικειμενικά μικρομεσαία ἀστικά στρώματα καί μεγάλο μέρος τῆς ἀγροτιάς.

Αὕτη φαίνεται νά εἶναι μιά λίγο – πολύ ἀντικειμενική σύλληψη τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς πραγματικότητος καί τῶν συγκεκριμένων σχέσεων πού ἐπικρατοῦν σ' αὐτήν. Θά πρέπει νά τονιστεῖ πῶς οἱ παραπάνω συσχετισμοί ἐκφράζουν τίς ἀντικειμενικές σχέσεις πού λογικά θά πρέπει νά ὑπάρχουν. "Ας κάνουμε ἕνα βήμα ἀκόμη πιο πέρα κι ἄς ἐκφράσουμε τίς παραπάνω σχέσεις μέ τούς ὅρους τῆς καθημερινῆς πολιτικῆς πρακτικῆς, Δεξιά καί Ἀριστερά. Στή Δεξιά συγκαταλέγουμε τήν ἀστική τάξη στό σύνολό της, ἀπό ἄποψη φορέων τά κόμματα Νέα Δημοκρατία, Ἐθνική Παράταξη, Νεοφιλελεύθεροι καί ΕΔΗΚ, μέ τίς συγκεκριμένες ἀποχρώσεις πού περιγράψαμε στό προηγούμενο ἄρθρο. Στήν Ἀριστερά ἀνήκουν τό ΠΑΣΟΚ, τά κόμματα τῆς Συμμαχίας καί τό ΚΚΕ. «Δεξιά» κι «Ἀριστερά» δέν ἀποτελοῦν ἔτσι ἀναλυτικούς ὅρους, μπόρουν ὅμως νά ἀναχθοῦν σέ τέτοιους. Ἀπό μιάν ἄλλη ἄποψη στή Δεξιά ἀνήκουν τά κόμματα πού ἐκφράζουν τά συμφέροντα ἐκείνων τῶν τάξεων καί κοινωνικῶν ὁμάδων πού ἀποθλέπουν στή διατήρηση τῆς βασικῆς κοινωνικῆς σχέσης πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνική μας ὁργάνωση, τῆς κεφαλαιακῆς σχέσης, τῆς σχέσης δηλαδή κεφαλαίου – ἐργασίας. Στήν Ἀριστερά τό ἀντικειμενικό συμφέρον τῶν τάξεων πού ἐκπροσωποῦν τά ἀριστερά κόμματα ἀποθλέπει στήν ἀνατροπή τῆς σχέσης αὐτῆς, σταδιακά ἢ μιά καί καλή. Τοῦτο εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ συνθήματος «κοινωνική ἀλλαγὴ», ἡ ἀνατροπὴ τῆς κεφαλαιακῆς σχέσης καί ἡ ἐγκαθίδρυση σοσιαλιστικῶν σχέσεων, ὅπου τό κεφάλαιο παύει νά ὑπάρχει. Τό συγκεκριμένο ἱστορικό περιεχόμενο πού μπορεῖ νά πάρει ὁ στόχος αὐτός ἐξαρτᾶται ἀπό τίς συγκεκριμένες συνθήκες. Ὁ τελικός στόχος εἶναι πάντα ἡ ἀνατροπὴ καί κατάρρευση τῆς κεφαλαιακῆς σχέσης.

Κι ἐδῶ φτάνουμε σέ κάτι πολύ βασικό. "Αν οἱ κομματικοί φορεῖς ἐκφράζουν ἀντικειμενικά τά συμφέροντα συγκεκριμένων κοινωνικῶν ὁμάδων καί τάξεων, ὅπως αὐτά προσδιορίζονται ἀπό τίς ἀντικειμενικές συνθήκες, δέν σημαίνει τοῦτο πῶς τά μέλη τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων καί τάξεων ἔχουν συνείδηση τῆς ἀντικειμενικῆς σχέσης ἀνάμεσα στόν συμφέροντά τους σάν μελῶν μιᾶς συγκεκριμένης τάξης καί στόν πολιτικό ἐκφραστή τῶν συμφερόντων αὐτῶν. Ἡ ταύτιση τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας ἢ τάξης μέ τόν πολιτικό ἐκφραστή της εἶναι συνάρτηση τοῦ βαθμοῦ συνειδητοποίησης τῶν μελῶν τῆς τάξης, τοῦ ἂν τά μέλη τῆς τάξης αὐτῆς ἔχουν ἀποκτήσει ταξική συνείδηση. Τοῦτο πάλι ἐξαρτᾶται ἀπό τό βαθμό τοῦ πολιτικοῦ καί μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἀπό τά βραχυχρόνια καί ἐξατομικευμένα προσωπικά συμφέροντα τῶν ἀτόμων (κοινῶς «βόλεμα»), ἀπό τήν ἀγωνιστικότητα τῶν ἰδίων τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων σάν σύνολα ἢ σάν άτομα. Ἡ ταύτιση ὅμως τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας ἢ τάξης μέ τόν πολιτικό ἐκφραστή της ἐξαρτᾶται κι ἀπό ἕνα δεύτερο παράγοντα. Ἀπό τήν ἔκταση πού ὁ πολιτικός φορέας πείθει πῶς μπορεῖ νά ἐκφράσει κι ἐκφράζει πραγματικά τά ταξικά συμφέροντα τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς ὁμάδας. Τοῦτοι οἱ δύο συντελεστές εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐξηγοῦν τήν ἀντιφατική πολιτική συμπεριφορὰ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων, ὅπως ἐκφράζεται ἐκλογικά. Μέρος τῆς ἐργατικῆς ψιφίτζης δεξιά κόμματα, ὅπως καί μεγάλο κομμάτι τῶν ὑπαλλήλων καί τῶν ἀγροτῶν. Ἀναμφίβολα, ἡ ἀστική τάξη, καί συγκεκριμένα τό κεφάλαιο, καταφέρνει εἴτε νά ἀποκρύψει τίς πραγματικές σχέσεις ἀπό τίς ἐξουσιαζόμενες τάξεις ἢ νά τίς ἐξαγοράσει. Τοῦτο ὅμως δέν ἀποκρύβει τό γεγονός πῶς τμήματα τῶν ἐργαζόμενων τάξεων συμπεριφέρονται ἀντίθετα πρὸς τά ἀντικειμενικά συμφέροντα τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας στήν ὁποία ἀνήκουν.

Ποιά ἦταν μέχρι τώρα ἡ συνέπεια τῶν παραπάνω διαπιστώσεων; Ἐίχε ἐκφραστεῖ τέλεια στή λενινιστική μορφή ὁργάνωσης. Στόχος ἡ ριζική κοινωνική ἀλλαγὴ, πού εἶναι δυνατή μόνο μέ ἐπανάσταση ἀπό τήν τάξη ἐκείνη πού ὑφίσταται τήν ἐκμετάλλευση, τήν ἐργατική τάξη. Σάν ἐργατική τάξη ὀριζόταν βασικά τό σύνολο τῶν ἐργαζομένων στήν ὕλική παραγωγή. Ὁ ρόλος τῆς ἐργατικῆς τάξης ἦταν πρωτοποριακός ἔτσι. Μιά καί ἡ ἐργατική τάξη στό σύνολό της δέν ἔχει φτάσει στό ἐπίπεδο ταξικῆς συνειδητοποίησης νά κάνει

τήν ἐπανάσταση, τό κάνει τοῦτο γιά λογαριασμό της* τό φωτισμένο τμήμα τῆς τάξης αὐτῆς πού ὁργανώνεται στό ΚΚ. Τό ΚΚ γίνεται ἔτσι ἐξ ὀρισμοῦ ὁ πρωτοπόρος φορέας. Τοῦτο τό μοντέλο δέν δούλεψε, δέν δούλεψε ὅλες τίς φορές. Καί δέν δουλεύει σήμερα. Πρέπει νά δοῦμε γιατί.

Μιά παρένθεση

Ὑπάρχουν ἄρκετά σημεῖα πού δέν καταλαβαίνω στήν κριτική τοῦ Παπασπηλιόπουλου. Τοῦτο γίνεται πρὸς ἔντονο στά σημεῖα πού ἀναφέρονται στόν ποπουλισμό. Ὁ Παπασπηλιόπουλος μοιάζει νά ἀσχολεῖται μέ τήν «ἐννοια» τοῦ ποπουλισμοῦ, κι ὄχι μέ τήν πράξη. Καί βλέπω καθαρά ἕνα ἀδιέξοδο, τό ἀδιέξοδο τοῦ διανοούμενου. Φαίνεται πῶς κατακρίνει τήν λενινιστική ἄποψη ὁργάνωσης καί διεκπεραίωσης τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν ἀγώνων. Τό ἴδιο κατακρίνει καί τόν ποπουλισμό. Μέ βάση τίς προσωπικές του ἐπιθυμίες καί ἐνορατισμούς, μέ βάση κάποιο ἀνθρωπιστικό ἰδανικό, προτείνει τελειῶς ἐγκεφαλικά τή Συμμαχία σάν τό φορέα τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς, πού τή βλέπει σάν ἐτερόκλητο συνασπισμό, ἀλλά παρ' ὅλα αὐτά σάν τό φορέα μακροχρόνια τοῦ περάσματος στό σοσιαλισμό! Ἡ ἀνάλυσή μου τῆς Συμμαχίας στό προηγούμενο ἄρθρο δικαιώθηκε ἀπό τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐκλογῶν. Ἀλλά παραπέρα ὁ Παπασπηλιόπουλος βλέπει τά πράγματα ἠθικά, χιλιαστικά, ἀνάγει τίς «δημοκρατικές διαδικασίες» σέ φετίχ, κι εἶναι ἐτοιμος νά περιμένει «μακροχρόνια». Πόσο μακρόχρονο εἶναι αὐτό τό «μακροχρόνιο»; Καί εἶναι ἔντονο στήν ἀνάλυσή του τό «κόμπλεξ τοῦ ἀρχηγοῦ», ἀπό τό ὁποῖο πάσχουν ὅλοι οἱ διανοούμενοι. Λέει στό τέλος τῆς κριτικῆς του πῶς ὁ διανοούμενος «εἶναι αὐτός πού ἄσκει ἀνελέητη κριτική, πού λέει ὄχι, δέν εἶναι λακές, οὔτε ὑπάλληλος, οὔτε μυστικοσύμβουλος, οὔτε πουφῶνος τοῦ Πρίγκιπα. Δέν ἀφήνεται ποτέ στά χερά ενός ἀρχηγοῦ πού παίρνει ἀνεξέλεγκτα τίς ἀποφάσεις». Ὠραία εἰκόνα, μά ἀστοχῆ, ἰδεαλιστική. Γιατί ὁ διανοούμενος τῆς ζωῆς, τῆς πράξης, ὅπως τόν ξέρουμε, εἶναι καί κριτικός, καί λακές, καί πουφῶνος, καί ὑπάλληλος, καί μυστικοσύμβουλος, καί ἀγωνιστής. Κι ὁ ἐπιστήμονας πρέπει νά ξεχωρίσει, νά ξέρει νά ξεχωρίσει τίς ἐπιθυμίες του καί τό φανταστικό του κόσμο, ἀπό τήν πραγματικότητα. Γιά τόν ἄνθρωπο τῆς πράξης τό συμπέρασμα τοῦ Παπασπηλιόπουλου εἶναι ἀδιέξοδο, θεολογία, μεταφυσική. Καί κάτι πρέπει νά εἶναι λάθος μέ τήν ἀνάλυσή του, ὅταν καταλήγει στή Συμμαχία σάν τό φορέα τῆς ἀλλαγῆς! Βλέπω τελειῶς διαφορετικά. Καί τοῦτο ἴσως ὀφείλεται στό διαφορετικό τρόπο πού βλέπουμε τά πράγματα, ὅπως ἀνάφερα πιο πάνω.

Λενινιστικό μοντέλο καί πράξη

Ἄλλā ἄς δοῦμε γιατί δέ δούλεψε τό λενινιστικό μοντέλο ἢ γιατί δούλεψε μερικά καί γιατί σήμερα εἶναι ξεπερασμένο. Ἐκεῖ πού δούλεψε, στή Σοβ. Ἐνωση ἢ τήν Κίνα, δούλεψε ἀντίθετα πρὸς τίς θεωρητικές ὑποθέσεις πάνω στίς ὁποῖες στηρίχτηκε. Ἡ ἐπανάσταση ἔγινε σέ χώρες ὅπου ἡ ἐργατική τάξη ἦταν μικρή, μηδαμινή, καί ὅπου ὁ ἀγροτικός πληθυσμός ὑπερτεροῦσε. Τό ἴδιο καί στήν Κούβα, μ' ὅλο πού ἐδῶ δέν ἔγινε συνειδητὴ ἐφαρμογὴ τοῦ λενινιστικοῦ μοντέλου. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά μιά σειρά ἀπὸ ὑπὸ ἀνάπτυξη χώρες τῆς Ἀφρικῆς ἢ τῆς Ἀσίας (Βιρμανία, Τανζανία, Ἀγκόλα, Ἀλγερία, Λιβύη κ.λπ.). Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τίς σοσιαλιστικές χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Κι ἀκόμα, τό μοντέλο αὐτό δέν δούλεψε στίς χώρες πού ἐκπληρώναν ὅλες τίς προϋποθέσεις γιά νά εφαρμοστεῖ, τίς δυτικές ἀναπτυγμένες χώρες. Μέ τόν κίνδυνο νά χαρακτηριστῶ καί πάλι «ἐκχυδαίστης», θά συνοψίσω, ἐπειδὴ μέ περιορίζει ὁ φιλόξενος χώρος τοῦ «Ἀντί».

Πρῶτο, ἐπαναστατική ἀλλαγὴ ἔγινε σέ χώρες πού ἡ ἐργατική τάξη ἦταν μικρή ἢ ἀνύπαρκτη, καί τίς πρὸ πολλὰς φορές ὄχι ἀπὸ αὐτή. Δεύτερο, ἡ ἐπαναστατική ἀλλαγὴ ἔγινε ἀπὸ ἕνα κόμμα – εἴτε λενινιστικό πού προϋπῆρχε, εἴτε μὴ λενινιστικό στή θεωρητική σύλληψη, τέτοιο ὅμως στή λειτουργικὴ του δομὴ, πού ὁργανώθηκε ἀργότερα (Κούβα, Λιβύη) – ἢ ἀπὸ στρατιωτικές ὁμάδες. Τρίτο, ἡ ἐπαναστατική ἀλλαγὴ δέν ἔγινε σέ χώρες πού εἶχαν τίς προϋποθέσεις (δυτικές χώρες, λατινοαμερικανικές χώρες) καί εἶχαν καί ἰσχυρά ΚΚ. Τέταρτο, σέ ὅλες τίς περιπτώσεις, οἱ λαϊκές μάζες χρησιμοποιοῦνταν σάν ἀντικείμενο ἀπὸ τά ἐπαναστατικά κόμματα, εἴτε παθητικά, εἴτε ἐνεργητικά (ἐκεῖ πού ἔγινε κινητοποίησή τους). Πέμπτο, ἡ κοινωνική ἀλλαγὴ, ὅπου ἔγινε κι ὅπως ἔγινε, πέρασε ἀπὸ μορφές ἡγετικές, χαρισματικές ἢ ὄχι, πού δῶσαν ἐκφραση σέ κοινωνικά αἰτήματα σέ μιάν ἱστορική στιγμή, πού ἔγιναν ὁ καταλύτης λύσης κοινωνικῶν συγκρούσεων. Τοῦτες οἱ μορφές ἐκφράστηκαν ἄλλοτε δεσποτικά, ἀνεξέλεγκτες (Στάλιν, Κάστρο, Γκρού-

μα), άλλοτε μέσα από θεσμούς ή επιτροπές, τις οποίες όμως τις έλεγχαν (Λένιν, Μάο) και τους έδωσαν τη σφραγίδα τους. Τούτη είναι μία αλήθεια, όσο κι αν αντιστρατεύεται τις θεμιτές και ώριμες πολιτικές επιθυμίες των θεωρητικών. Οι λαοί δεν υπόφεραν ποτέ από τό κόμπλεξ των ηγετών. Τούτο είναι προνόμιο των διανοούμενων.

Κι εδώ πρέπει να γίνει μία παρατήρηση για τις δημοκρατικές διαδικασίες. Τούτες δεν είναι κάτι τό άφηρημένο, τό ιδεατό. Προσδιορίζονται αντικειμενικά, από τις συγκεκριμένες συνθήκες, παίρνουν τό περιεχόμενο πού οι συνθήκες αυτές καθορίζουν. Δεν υπάρχει «άπόλυτη» δημοκρατία, ούτε άπόλυτες δημοκρατικές διαδικασίες. 'Η έννοια της δημοκρατίας είναι δυναμική, διαλεκτική, ή δημοκρατία δεν αποτελεί κατάσταση, αποτελεί κατάκτηση συνεχή, μέσα στην άέναη δημιουργική κίνηση της πράξης. 'Η πράξη είναι αυτή πού καθορίζει τό συγκεκριμένο περιεχόμενο, πού κινεί πρός τό ιδεατό, τό τέλειο της θεωρητικής σύλληψης. 'Η πράξη άνοίγει τούς δρόμους ενόρασης κι άκόμα πραγμάτων των ιδεών και των στόχων. Κι όσο δεν εντάξουμε τούς στόχους στό ιστορικό τους πλαίσιο, κι όσο άκόμα δεν δούμε τά μέσα επίτευξης των στόχων στην ιστορική τους διάσταση, τόσο κάθε άνάλυση μάς οδηγεί σέ άδιέξοδο. Στό άδιέξοδο τού διανοούμενου πού βαυκαλίζεται μέ τά θεωρητικά του κατασκευάσματα και βρίσκει ήδονή στίς θεωρητικές λύσεις, οι μάζες όμως οι πλατιές εξακολουθούν να διαβιούν στη μιζέρια.

Τί έχει αλλάξει σήμερα πού κάνει τό λενινιστικό μοντέλο ξεπερασμένο; Πρώτα ή συρρίκνωση της εργατικής τάξης και ή αύξηση των εργαζόμενων στόν τριτογενή τομέα, τόν τομέα υπηρεσιών (ύπάλληλοι, δημόσιοι και ιδιωτικοί, έμποροι). 'Η σχέση των εργαζόμενων τούτων είναι κι αυτή σχέση εξάρτησης, εργάζονται όμως κάτω από συνθήκες λιγότερο σκληρές από τούς εργάτες της ύλικής παραγωγής. Δεύτερον, ή άνοδος τού βιοτικού επιπέδου, άποτελεσμα της άνάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Τούτο είχε

σά συνέπεια νά άποσυνειδητοποιήσει ταξικά και την εργατική τάξη και τούς εργαζόμενους γενικά. Τρίτον, τό ξάπλωμα των γνώσεων και της μόρφωσης, πού όδήγησε σταδιακά στην πολιτική συνειδητοποίηση των εργαζόμενων μέ την έννοια συνειδητοποίησης των δημοκρατικών δικαιωμάτων τους. Τέταρτον, ή καταστροφή των μικρών επιχειρήσεων και της βιοτεχνίας, σά συνέπεια της συγκέντρωσης τού κεφαλαίου και της άνάπτυξης της τεχνικής, πού προλεταριοποίησε μικροαστικές μάζες. Πέμπτον, ή άνικανότητα και ή άδυναμία των πολιτικών φορέων, ιδιαίτερα των ΚΚ, νά εκφράσουν τις καταπιεζόμενες τάξεις, σά συνέπεια της πρόσδεσής τους στό ΚΚ της Σοβιετικής Ένωσης, και άκόμα των αντιθέσεων άνάμεσα στα ίδια τά ΚΚ μεταξύ τους.

Οί νέοι φορείς της άλλαγής

Μ' όλο τόν κίνδυνο σχηματοποίησης και «έκχυδαίσμου» σταματώ εδώ. Τί σημαίνουν τά παραπάνω; Σημαίνουν πώς ή εργατική τάξη και αντικειμενικά και ύποκειμενικά έπαψε νά είναι ή δεν μπορεί νά είναι τό μοναδικό ιστορικό ύποκείμενο της κοινωνικής άλλαγής. 'Η πρωτοπορία περνάει σέ πλατύτερα στρώματα και αντικειμενικά και ύποκειμενικά. Τά ξεσηκώματα πού παρατηρούμε τά τελευταία χρόνια παντού προέρχονται από τούς φοιτητές ή από αγρότες, οι εργατικές τάξεις ή δεν υπάρχουν ή ακολουθούν, κι όπωσδήποτε άδυνατούν, άσχετο για ποιο λόγο, νά παίξουν πρωταρχικό ρόλο. Στίς υπό άνάπτυξη μάλιστα χώρες, έπειδή οι εργατικές τάξεις είναι μικρές, έχουν έξελεχθεί σέ «άριστοκρατίες» μέ βιοτικό επίπεδο άνωτερο από τό επίπεδο των μεγάλων μαζών τού λοιπού πληθυσμού. Οι πρωτοπορίες, οι κοινωνικοί φορείς της άλλαγής, γίνονται έτσι αντικειμενικά πολυταξικοί. 'Η πρωτοπορία όρίζεται έτσι μέ βάση την ένεργητική συμμετοχή στούς κοινωνικούς αγώνες, άποτελείται από πολλές τάξεις και στρώματα, παύει νά είναι μονοταξική. Στη χώρα μας εκφράστηκε τούτο τό Νοέμβρη τού 1973 στην έξέγερση τού Πολυτεχνείου. (Πρβλ. 'Αντίσταση και 'Αντιπολίτευση, σελ. 333 - 4). 'Εκφράζεται τί στιγμή τούτη μέ τό κίνημα τού ΠΑΣΟΚ. 'Ο όρος έτσι «λαϊκό κίνημα» παίρνει συγκεκριμένο περιεχόμενο, εκφράζει την ιστορική τούτη πραγματικότητα. Οι ταξικές αντιθέσεις, ή βασική αντίθεση άνάμεσα στό κεφάλαιο και την εργασία, εκφράζονται από την πλευρά όλων των εργαζόμενων πάνω στη βάση τού κοινού τους γνώρισματος πώς άποτελούν τις τάξεις πού ύφίστανται την εκμετάλλευση, πού καταπιέζονται και άποκλείονται από την έξουσία. Στη Βραζιλία μέ τόν Γκουλάρ, στη Χιλή μέ τόν 'Αλλιέντε, έχουμε τέτοιες μορφές λαϊκών συμμαχιών, λαϊκού κινήματος. Είναι οι συγκεκριμένες ιστορικές μορφές των κοινωνικών αγώνων κάτω από τις συγκεκριμένες συνθήκες. Τούτο είναι έτσι, είτε μάς άρέσει, είτε όχι. Δεν ξέρω αν τούτο άποτελεί νόθευση των μαρξιστικών διδαγμάτων, όπως σημειώνουν οι Α. Έλεφάντης και Μ. Καβουριάρης στό περιοδικό άρθρο τους στόν «Πολίτη» (τ. 13, 'Οκτ. 1977). Τί είναι ή μαρξιστική θεωρία, δάγμα ή όργανο άνάλυσης; Και δεν άλλαξε τίποτα από την εποχή τού Μάρξ και τού Λένιν; Μήπως ή αντιπαράθεση «λαϊκισμός - σοσιαλισμός» άποτελεί έκφραση της άνικανότητάς μας νά καταλάβουμε την πραγματικότητα;

Καταλήγω σχηματικά από άνάγκη. Τό «λαϊκό κίνημα» σάν έννοια, παύει νά είναι άδόκιμη. 'Εκφράζει την παραπάνω πραγματικότητα της πλατιάς διαταξικής πρωτοπορίας. Από τί δική μου σκοπιά τούτη ή διαταξική πρωτοπορία, ή πλατιά συμμαχία, γίνεται πραγματικότητα μέσα από τό ΠΑΣΟΚ. Μπορεί τό ΠΑΣΟΚ νά μήν είναι σέ θέση νά την εκφράσει τούτη την πραγματικότητα, μπορεί νά άποτύχει, μπορεί νά την άποπροσανατολίσει. Τό ΠΑΣΟΚ γίνεται ιστορικός φορέας άλλαγής αντικειμενικά, άσχετα από την πρόθεσή του. 'Από κει μέσα περνάει ή συγκεκριμένη άλλαγή στόν έλληνικό χώρο, στη φάση τούτη, σάν αίτημα και σά στόχος. Παραπέμπω σ' ένα άρθρο μου στόν «'Αγωνιστή» (τ.58, 16.11.77):

Διαπιστώνω πρώτα ένα θεωρητικό άδιέξοδο στη σκέψη τού Παπασηπλιόπουλου και στη σκέψη των Έλεφάντη και Καβουριάρη. Κι άκόμα, σά συνέπεια, ένα πραγματικό άδιέξοδο. Οι μάζες, οι λαϊκές τάξεις, περνούν από άλλα κανάλια, άπ' ό,τι θά θέλαμε έμεις σά διανοούμενοι. 'Ο φίλος Παπασηπλιόπουλος δικαιούται να κρατήσει την παρθενιά του σά διανοούμενος άλώβητη. Κάθε διανοούμενος έχει τό δικαίωμα νά τη διατηρήσει και νά την περάσει άθικτη κι άμόλυντη από την ιστορία στό χώρο των μεταφυσικών όρατισμών και της χαύνωσης, πού οδηγεί ή άπραξία. Προσωπικά άποφάσισα νά θυσιάσω τη δική μου παρθενιά σά διανοούμενος στην άνάγκη νά θγούμε από τό άδιέξοδο προσπαθώντας νά άνοίξουμε νέους δρόμους.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

Ζαλόγγου 9, τηλ. 36.19.724

Έθ' γενεήν Πασουκάνις ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ

Γκεόργκη Βελίτσκοφ
ΑΠΛΑ ΘΑΥΜΑΤΑ

Λούτσιο Κολέτι
ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΑΡΟ ΜΑΡΞ

Άγκνές Χέλερ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

Σελεστέν Φρενέ
ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Καί ένα γράμμα-απάντηση στο άρθρο του Σπ. Παπασηπλιόπουλου (τεύχος 85) από το φοιτητή Α.Χ. από την Ιταλία:

Ήγαπητό Άντι,

Στό τεύχος σου αρ. 85 είναι γραμμένο ένα άρθρο του κ. Σπήλιου Παπασηπλιόπουλου με τίτλο «Οι πολιτικές δυνάμεις στις προσεχείς εκλογές και πέρα από αυτές». Ο κ. Παπασηπλιόπουλος είναι απαιτητικός, αλλά τά λεγόμενά του αντιφάσκουν με τη διδακτική προσπάθειά του, γιατί αυτά που λέει για έλλειψη επισημονικής ακρίβειας, για ποπολιστικούς όρους όπως «λαϊκό κίνημα» ή για άπλουστεύσεις όπως «άστική τάξη» δέν απευθύνονται μόνο προς τον κ. Νικολινάκο (που παρέλειψε στο τελευταίο άρθρο του να κάνει την ταξική ανάλυση του αιώνα χρησιμοποιώντας αναλυτικά και πολυσύνθετα, σε διαλεχτική σχέση και σύμφωνα με τις πολιτικές επιστήμες, τους όρους που θά αντικαταστήσουμε τό «λαϊκό κίνημα» με τις περιεχόμενες κοινωνικές του δυνάμεις και την «άστική τάξη» με τά μικρο - μεσο - μεγαλοαστικά στρώματα), απευθύνονται προς τους πάντες και κύρια προς... τον έαυτό του, που συμφωνεί απόλυτα με τον κ. Νικολινάκο και τις ποπολιστικές φράσεις «λαός», «λαϊκό κίνημα», «άστική τάξη», «έκμεταλλευτές», μιά άλλη εποχή όπως όμολογεί, τό 1975. Τί έκανε τον κ. Παπασηπλιόπουλο να συμφωνεί τότε και τί να διαφωνεί σήμερα; Ασφαλώς όχι ή μεσολάδηση της επισημονικής του κατάρτισης στην ορολογία των πολιτικών επιστημών, αλλά εκ των δεδομένων ή ένταξη του κ. Νικολινάκου στο ΠΑΣΟΚ. Μετά ακολουθεί μιά διαλεχτική αναλαμπή για να πάρουμε με κριτική διάθεση και από τη Δύση και από την Άνατολή και από την Άφρική αυτά που χρειαζόμαστε (και όχι πάντως τά πολιτικά μοντέλα του Μπάθ και του Καντάφι). Γιατί να δεχτούμε με κριτική διάθεση να πάρουμε αυτά που χρειαζόμαστε (προφανώς την πολιτική έμπειρία και όχι πρότυπα) από τη Δύση και όχι από τό Μπάθ και τον Καντάφι; Ή έρμηνεία σ' αυτό έχει να κάνει με συγκεκριμένες προκαταλήψεις (και έδω δυστυχώς έπεμδαίνει ή ψυχολογία, αφού ή πολιτική σ' αυτή την περίπτωση δέν προηγείται αλλά ακολουθεί) που διακατέχουν τον κ. Παπασηπλιόπουλο.

Άποκαλεί ό κ. Παπασηπλιόπουλος τό ΠΑΣΟΚ άρχηγικό κόμμα και την ήγεσία του χαρισματική που του δίνει ποπολιστικό χαρακτήρα. Καί δικαιολογεί τό «άρχηγικό» κρίνοντας από τον άνοργανωτο κόσμο που δικαιολογημένα προσδίδει στο

ΠΑΣΟΚ ταυτίζοντάς το, εφόσον αυτή είναι μέχρι τώρα ή κληρονομιά της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας, με τον πρόεδρό του.

Άπό άπλους όπαδούς λοιπόν, που δέν πρέπει καν να αναρωτιέται κανείς τί σχέση έχουν με τό σοσιαλισμό και ίσως με τις πολιτικές επιστήμες, συνάγει ό κ. Παπασηπλιόπουλος ότι τό ΠΑΣΟΚ είναι άρχηγικό κόμμα. Ό υποκειμενισμός του αυτός παραδίδει την άδίαστη έκλογή της σημεινής ήγεσίας του ΠΑΣΟΚ τον Ιούλη, άποκαλώντας την ένοχα χαρισματική. Τέτοια πολιτική διορατικότητα δέν επιτρέπει κ. Παπασηπλιόπουλε να τί χρησιμοποιείτε στο να πρωτοπορήσετε στα αντιπασοκικά συνθήματα που μέχρι τώρα κανείς δέν τόλμησε.

Όσον άφορά τον «ποπολιστικό χαρακτήρα του ΠΑΣΟΚ», βρίσκω τη χρησιμοποίηση αυτού του όρου αθάιρετη και χωρίς καμιά άντιστοιχία με την πραγματική ύπόσταση του ΠΑΣΟΚ, τό οποίο άρνείται συγκεκριμένα και παλεύει ένάντια στην κρατική γραφειοκρατία, αλλά και προσανατολίζεται στην οργανωτική του δόμηση πάνω σε θεσμούς που κατοχυρώνουν τη δημοκρατία, σάν ισότιμη συμμετοχή στή λήψη και έφαρμογή των αποφάσεων, στή διαδικασία που συνδέεται άρρηκτα με την άποτελεσματικότητα, σάν αυτοδιαχείριση των εργαζομένων στοιχεία που στο κυβερνητικό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ άποτελούν τον κορμό της έφαρμογής του.

Ό κ. Παπασηπλιόπουλος έχει κάνει μιά καλή συρραφή πολιτικών εκτιμήσεων που πάρα πολλά σημεία τους είναι όμολογημένα σωστά και φυσικά άποδοτικά, αυτό δέν μειώνει όμως την αντίφαση της πολιτικής του σκοπιότητας με την κομματική του έπιλογή, για την οποία βρίσκει πολλά έλαττώματα, έλλείψεις, άδυναμίες και έτερόκλητες πολιτικές δυνάμεις που συγκλίνουν με άμοιβαίες παραχωρήσεις στή δημιουργία ενός νέου σοσιαλιστικού κινήματος!

Κατά τη γνώμη μου ή μοναδική προοπτική που έχει ό έτερόκλητος αυτός συνασπισμός είναι: «Στά όρια των άμοιβαίων παραχωρήσεων να προκύψει ή ιδεολογική πολιτική σύγκρουση των διαφορετικών ταξικών συμφερόντων που εκφράζονται από τους φορείς αυτούς και που θά έπεκταθεί σε οργανωτικές διασπάσεις πολλαπλασιαζόμενες κάθε φορά που θά επιδιώκουν τό ξεκαθάρισμα της ιδεολογικοπολιτικής τους ταυτότητας».

Εύχαριστώ για τη φιλοξενία
Α.Χ.
Φοιτητής
Πάρμα-Ιταλία

ολόκληρη ή Ελλάδα
ολόκληρος ό κόσμος

ΤΟ ΒΗΜΑ

κάθε πρωί
στα χέρια σας

ΣΤΡΑΤΟΣ ΕΥΝΟΣ
ΔΕΡΒΕΝΙΩΝ 9 - ΤΗΛ 3604812

Περίοδος Β
Χρόνος 4ος
Τεύχος 89

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ Δημοχάρους 60,
Αθήνα 601. Τηλ. 732-713 - 732-819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ρεπορτάζ 4
Η ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ του ΓΙΑΝΝΗ
ΙΩΑΝΝΟΥ
ΑΝΑ ΜΠΑΟΥΣΙΝΓΚΕΡ
..... απέλασαν από την Γ

"...
στό
τ
1